նելով իր ծննդավայր գաւառը: Ասիկա մեծ պատիւ մըն է իրեն համար»:

Առանց «ծայրայեղ բծախնդրութեան» սակայն ըսենք որ «իրականացման խիզախ գաղափար» ունենալը պիտի չբաւէր. եթէ գործ մը հարկ եղածին պէս կատարուած չէ, զայն քննադատելէ զերծ կացուցանելու: Գրախօսականներ կը գրուին պարզապէս աշխատանքի արժէքը ձեռնհաս կերպով ու անկաշառ կերպով ներկայացնելու համար: Այլապէս գրքի մը նկարագրութիւնը, քանի մը տպածոյ եւ թխածոյ գընահատական տողեր, գրախօսական չեն: Դժբախտաբար մեր մէջ կան մարդիկ որ արտակարգ եւ նոյնիսկ արտառոց գրախօսականներ կը գրեն գիրքերու մասին, պարզապէս բարեկամական ծառայութիւն մը մատուցանելու իրենց բարեկամ հեղինակին: Յաճախ երկու հեղինակներ իրարու գրքի գովասանական շատախօսութիւններ կ'ընեն. «դուն զիս ու խմինս գովէ՝ ես ալ քուկինդ» սկզբունքով: Կան խեղճուկրակներ ալ որոնք տարբեր անուններով կամ կեղծանուններով իրենց գիրքերուն մասին գրախօսականներ կը գրեն: Կ'երեւայ թէ երեւնալու տխուր մարմաջէն կուրցած՝ կը մոռնան որ անարժէք գործ մը ո՛վ որ ալ գովէ՝ անարժէք կը մնայ:

Պատմութիւն Զարսանճագի Հայոց այս գործը սակայն կարիք չունէր Ալպոյաճեանի մեղմացումին, որովհետեւ գործը իրապէս գնահատելի եւ արժէքաւոր աշխատութիւն մըն է տեղագրական, կենսագրական, գաւառաբարբառ, ազգագրական եւ այլն խիստ չահեկան մասերով: Համա – Զարսանճագի Հայրենակցական Միութիւնը լաւ գործ մը կատարած է հրատարակելով այս աշխատութիւնը, որ կրնայ իր տեղը գրաւել արժանաւոր կերպով հայրենակցական հրատարակութեանց նման հատորներու շարքին:

Պատմութիւն Զարսանճագի Հայոց, իբր հայրենակցական հրատարակութիւն ունի անտեղի շռայլութիւններ: Օրինակ, գործը կրնար շատ աւելի խտացած եւ ամփոփ հրատարակել: Տեղի չկար գունաւոր բաղմածախս նկարներու, որոնք թէ՛ անհարազատ, եւ թէ գունաւոր տպուելու համար անկարեւոր են: Ասոնցմէ մէկը նոյն իսկ գծագրեալ, որ կրնար սեւ–ճերմակով հրատարակուիլ: Հարկ չկար գունաւոր կողքին, որ բան մը չ'աւելցներ գործին: Զարսանճագի մասին խօսելու համար հարկ չկար ընդարձակ, աւելորդ մարզանքներու Ծոփաց աշխարհի, Տերսիմի մասին: Վերջինը որքան ալ որ շահեկան ըլլայ՝ Զարսանճագէն տարբեր շրջան մըն է, եւ ունեցած առընչութիւնը չի բաւեր էջերով տեղ տալու: Արդեօք կը պակսէի՞ն մանրամասն նկարագրութիւններ (եւ լուսանկարներ) Զարսանճագի եկեղեցիներուն եւ վանքերուն: Այս գործին մինչեւ էջ 144ը (սկիզբէն) կարելի էր մէկ երկու տասնեակ էջերու մէջ խտացնել, առանց նպատակէն չեղելու: Զարսանճագով մենք առաւելապէս Բերրի կը հասկնանք մինչեւ Մեծկերտ:

Գործը, հակառակ իր պատմական պակասութեան, սակայն, մեծարժէք ազգագրական նիւթ կը պարունակէ եւ խիստ գնահատելի է: Շնորհակալ ենք հոն ամբարուած ազգագրական, լեզուական դանձերուն համար: Պատմական մասը դուցէ օր մը աւելի ձեռնհաս ոյժ մը կարենայ խմբագրել: Սակայն ազգագրական մասը, գաւառաբարբառը եւ այլն ընդ միշտ կորուստէ փրկուած են Գ. Ս. Երեւանեանի այս թանկագին գործով, որուն համար ոչ միայն Զարսանճագցիները՝ այլ նաեւ բոլոր հայ լեզուաբանութիւնը եւ ազգագրութիւնը անհունս երախտապարտ ըլլալու են:

Յ. ՔԻՒՐԹԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՐՁԱԳԱՆՔ

ՈՒԻԼԻԷՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ

ԻՐ ԶԱՒԱԿՆԵՐՈՎ Ս. ՂԱԶԱՐԻ ՄԷՋ

5 Յունիս 1957: Մայիսեան պայծառ օր մը Ս. Ղազար կու գայ հայրենակից մեծ գրագէտը՝ Ուիլիըմ Սարոյեան իր երկու փոքրիկ զաւակներով, Արամ եւ Լիւսի. զուարթ թիթեռնիկներու նման, երկու փոքրիկ Սարոյեանները Մայիսեան վարդերու մէջ կը թռչտին պահ մը, հայ վարդապետներու գուրգուրանքին տակ. եւ ուրախութեամբ կ'ոստոստեն ազգային հին նոր արժէքներու դարաւոր թանգարանին մէջ, մեր փառապանծ անցեալի էջքնաղ յիշատակարաններուն վրայէն – հին գրամներ, թագաւորներու սուրեր, պատկառելի ձեռագիրներ. եւ իրենք ալ կը մկրտուին ազգային մեր աւանդութեան սրբազան հուրով:

Ուխտիս Ընդհ. Աթոռակալը՝ Մեծ. Հ. Բերոբէ Վրդ. Զրաքեան եւ ուրիշ կարգ մը Հայրեր, որոնց մէջ երաժշտագէտ Հ. Ղեւոնդ Վրդ. Տայեան, բանաստեղծ Հ. Վահան Վրդ. Յովհաննէսեան իսկոյն ջերմ զգացումներով կը շրջապատեն մեծ ու պզտիկ Սարոյեանները:

Անունը Արամ է անդրանիկ զաւակին: Եւ իսկոյն կը յիշեցնենք «Անունս Արամ է» աշխարհահռչակ հատորը: Բայց Արամը դեռ չէր ծնած – կը յարէ Սարոյեան – երբ գիրքը հանրածանօթ է արդէն: Փոքրիկն Լիւսի (Լուսին), Արամէն երկու տարի կրտսեր է, այժմ տասնըմէկը լրացնելու մօտ. ուշիմ, հետաքրքիր:

Ձեռագիրներու յարկարաժնին մէջ, հին մանրանկարներու թարմ երանգները նըշմարելով՝ աղջնակը կը հարցնէ թէ ինչպէս այդպէս կենդանի մնացած են այդ գունագեղ ներկերը, հարիւրաւոր տարիներ վերջ:

Իսկ ինք մեծն Սարոյեան ուրախ է, սրտազեղ. կը խօսի մաքուր հայերէն, շատ աւելի լաւ՝ քան ութը տարի առաջ. ունի գաւառի շեշտը. եւ այդ աւելի գրաւիչ կը դարձնէ զինք: Կը հարցնենք իր ծրագիրներուն մասին. զաւակներուն համար պատմուածքներու նոր շարքեր կը գրէ ներկայիս: Արամը արդէն կարդացած է հայրիկին բոլոր հեղինակութիւնները: Իսկ ինք մտադիր է շրջան մը առանձնանալ Ս. Ղազար, աւելի եւս հմտանալ հայերէնի, հայ գրականութեան ու պատմութեան: Լորտ Պայրընի օրինակը կը խրախուսէ եւ կ'ոգեւորէ զինք. բայց աւելի արիւնն է որ կ'եռայ՝ այս զուտ հայ միջավայրին մէջ:

Հարց կ'ուղղենք այն հայ գրագէտներու մասին՝ որոնք օտար լեզուով կը գրեն ներկայիս, ափիւռքի զանազան կեդրոններուն մէջ: Ինք եթէ հայերէն գիտնար՝ պիտի նախընտրէր հայերէն գրել:

Պարտէզին մէջ, նոճիներու ուղիին վերայ՝ յիշատակի քարեր կը հաւաքէ ճամբուն եզերքէն, իր զաւակներով միասին. փոքրիկ քարեր՝ փոքրիկ Հայաստանէն:

Բաժանումի պահուն՝ Արամ եւ Լիւսի կը փափաքին հետերնին տանիլ հայ գիւղացիներու, հին թագաւորներու քարտերը, Արտաշէսի, Տիգրանի եւ Լեւոնի նկարները:

Իսկ ինք Սարոյեան սիրով կ'առնէ Հ. Վահան Վրդ. Յովհաննէսեանի հայրենաշունչ պատմուածքներու նոր հատորիկները՝ Արգինայի զանգակները եւ Անիէն քար մը բեր. եւ կը խոստանայ զանոնք անգլիերէն թարգմանել տալ:

© National Library of Armenia

Ուիլիըմ Սարոյեան իր զաւակներով Ս. Ղազարի վարդապետներուն հետ

6 Յունիս, 1957: *Բարեբախտ զուգադիպութիւն. Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանի մէջ տեղի կ'ունենայ ամավերջի հանդէսը եւ աշակերտներու պարգեւաբաշխութիւնը: Կոմիտասեան եւ այլ ազգային քառաձայն խմբերգներ եւ մեներգներ անսահման ոգեւորութեամբ կը համակեն բոլոր ներկաներու սրտերը: Հոն է նաեւ մեծն Սարոյեան իր երկու փոքրիկներով: Եւ որոտընդոստ ծափերու մէջ խօսք կ'առնէ մեծ գրագէտը, նախ անգլիերէն եւ ապա հայերէն:*

Հանդէսին ներկայ էին Վենետիկի ուսումնական շրջանակներէն բարձրաստիճան անձեր, քաղաքական ներկայացուցիչներ, Ֆրանսական հիւպատոսը եւն...:

« Իրաւունք ունինք մենք մեզ հպարտ զգալու՝ քանի որ Վենետիկի պէս քաղաքի մը մէջ ունինք այս տեսակ դպրոց, հայ վարդապետներ: Ես ալ հպարտ եմ որ հոս հանդիպեցայ այսօր, եւ առիթը ունեցայ տեսնելու հայ երեսներ:

Մենք հայերս շատ դժուար է որ մեր հայութիւնը մոռնանք: Լաւ է որ հայերէն խօսինք ու պահենք մեր հին լեզուն:

Տարիներ առաջ, իմ մեծ մայրս՝ Հռիփսիմէ, երկրին մէջ դրացի մը ունէր, Ամերիկացի, որ ճիշտ իրենց տունին քով կը նստէր. ուսուցիչ կնիկը անգլիերէն, իսկ իմ մեծ մայր հայերէն խօսելով իրար կը հասկնային: Արդէն ի՞նչ կը խօսէին. ջուր ի՞նչ անոյշ է, օդ ի՞նչ լաւ է: Տարիներ վերջ իմ մեծ մայր եկաւ Ամերիկա. ինծի բարկացած կ'ըսէր՝ թէ այս ի՞նչ տեսակ մարդիկ են. քսան տարի միասին կը կենանք, բարեկամ ենք, եւ մինչեւ հիմա դեռ մէկ բառ հայերէն չի հասկնար...»:

Սարոյեանի պարզ բայց խմաստալից խօսքերը բուռն ծափերով կը փառաբանուէին:

Անկէ վերջ կ'իջնէր պարտէզ, ուր կը լուսանկարուէր աշակերտներուն հետ, շատերուն autograph կը բաժնէր, ուրիշները կը շոյէր. շատ կը սիրէ հայկական սեւուկ աչքերը:

Այսպիսի քաղցր յիշատակներով, գեղեցիկ օր մը ապրած ըլլալու գոհունակութեամբ կը մեկնէր Վենետիկէն:

ՀՐԱՉԵԱՅ ԴԵՄԻՐԽԱՆԵԱՆ

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԷՋ

Յունիսի 11–15 Վենետիկի Ս. Գէորգ կղզիին մէջ տեղի ունեցաւ բնագիտական համաշխարհային խորհրդաժողով մը՝ մասնակցութեամբ 24 ազգերու: Երկու հարիւրէ աւելի գիտնականներ, աշխարհի ամէն կողմերէն փութացած էին՝ լսելու այս շատ հետաքրքրական նիստերու զեկոյցները. գլխաւոր նիւթն էր La ionizzazione dei gas.

Սովետական Միութեան ներկայացուցիչ խումբին մէջ էր հայ գիտնական մը, Մոսկուայէն, Հրաչեայ Դեմիրխանեան, որ կը մասնակցէր համաժողովին՝ ռուսական Գիտութիւնների Ակադեմիայի կողմէ:

Այդ օրերուն (17 Յունիս), Հրաչեայ Դեմիրխանեան այցելութեամբ մը պատուեց Ս. Ղազարու Հայրերը. ճաշին՝ մեղի սեղանակից եղաւ ու պատմեց Սովետական Հայաստանի մէջ տեղի ունեցած հրաշակայ յառաջադիմութիւնները՝ ճարտարապետական, երկրագործական, գիտա-տընտեսական եւ ուրիշ մարզերու մէջ:

Ամենամեծ հիացումով ու գնահատանքով մօտեցաւ մանաւանդ Զեռագիրներու Թանգարանին հաւաքածոյին, եւ այլ հնագիտական առարկաներու, որոնք ցուցադրուած էին վանքի Թանգարանին մէջ: Ընթերցասրահին մէջ, աշխարհի ամէն կողմերէն եկած ու դիզուած օրաթերթերու շարքին՝ նկատեց նաեւ Հայաստանէն հասած թերթերը. Սովետական Գրականութիւն, Սովետ. Արուեստ, Սովետ Հայաստան, Էջմիածին եւն...:

Անցեալ տարի աշնան (13 Օգոստոս 1956ին), առիթն ունեցած էինք ողջունելու Յովհաննէս Զարդարեան նկարիչը, որ Երեւանէն կու գար Իտալիա՝ գեղարուեստական շրջապտոյտի մը համար, մասնաւորապէս Վենետիկի Biennale*-ին առիթով: Նոյնքան խանդավառութեամբ եւ ոգեւորութեամբ լեցուած՝ Հայ գեղարուեստագէտը, ինչքան Հայ գիտնականը՝ որպիսին է Հրաչեայ Դեմիրխանեան, կռունկներ են որ կու գան ու կ'երթան, մշակութային աւելի սերտ կապեր ձգելու Արարատէն մինչեւ Ադրիական:*

★

ԵԴՈՒԱՐԴ ԿԷՕՆՋԵԱՆ

ԻՐ ԳԻՒՏՈՎ

Ահա ուրիշ գիտնական մը եւս, Ամերիկայէն, որ Յուլիս 4ին Ս. Ղազար կու գար իր ազնիւ Տիկնոջ հետ: Ինք մասնագէտ է արեգակի ճառագայթները ելեկտրական ոյժի վերածելու արդիական ուղղութեան:

Ունի սեփական գիւտ մը, որու մասին մեծ գնահատանք յայտնած է ամերիկեան մամուլը: Հնարած է ծխախոտի տուփի մեծութեամբ փոքրիկ գործիք մը, գերազանցօրէն բարդ, որ կ'աշխատի արեգակի ճառագայթներու զօրութեամբ եւ կը ծառայէ ձայներ հաղորդելու հեռաւոր տեղեր (իբրեւ ձայնասփիւռ տուիչ կամ ընկալուչ): Թէեւ ներկայիս շատ քիչ է գործիքին ազդեցութեան շրջանակը, այն է մինչեւ 100 մեղր, բայց ըստ Կէօնջեանի՝ շատ հեշտօրէն կարելի է ընդարձակել այդ հեռաւորութիւնը, զօրացնելով գործիքին տարրերը:

Հաւանաբար տասը տարուան ընթացքին, այսպիսի փոքրիկ անձնական գործիքները շատնան, եւ շատ դիւրանայ հեռուներէն իրարու հետ դիւրութեամբ խօսելու կարելիութիւնը:

Արդէն իսկ սկսած են կիրարկել այս գործիքը՝ գիտահետազօտական արշաւախումբեր:

Եդուարդ Կէօնջեան ներկայիս կը դասախօսէ Ամերիկեան համալսարաններու մէջ. տեղեակ է հիւլէական ռումբի գաղտնիքներուն:

Կը մաղթենք իրեն նորանոր յաջողութիւններ:

© National Library of Armenia